

Moj prijatelj.

Spominščica. Spisal Osamelec.

In vsi dragi so mrtvi . . . mrtvi.

Turgenev.

srce človeško! — O neumljive želje, tajne slutnje, nikdar mirujoče hrepenenje in stremljenje srca človeškega! . . .

— Srce človeško, v vek nemirno, hrepeneče vedno po sreči, želeče si vedno nekaj tajnega, neznanega, mora imeti nekaj ali nekoga, da se ga oklene z vsemi svojimi silami, z vso svojo mogočno, vročo, kipečo strastjo . . . nekoga, komur zaupa svoje misli, upe, načrte in težnje svoje . . .

Vsakdo, komur utriplje v prsih dovzetno, čuteče srce, komur ni dano takorekoč že po rojstvu — od narave — srce kameneno in brezčutno, komur ni zamrlo, odrevenelo, omrzelo in okamenelo v resni, težki in mučni borbi za obstanek, za vsakdanji kruhek . . . vsakdo, komur ga niso strli nesreč viharji, divjajoči in besneči krog njega, komur ga niso še docela ohladili življenja ledeni valovi, dreveči ga samovoljno, svojeglavno po svetu semintja: vsakdo torej, komur se še ni srce popolnoma zakrnilo in zaprlo svetu in človeštvu, išče sreče, zadovoljnosti, miru — ljubezni! —

Ljubezen! . . .

Koliko se — žalibog — greši s to besedico, kolikokrat se zlorabi na najnevrednejši način, kolikokrat služi le za ogrinjalo, s katerim se zakriva, pokriva in skriva nekaj popolnoma drugega, nego ljubezen! —

In vendar je ljubezen — prava, čista, sveta ljubezen — največji dar nebes, je najblažje, najplemenitejše, najvišje čuvstvo človeškega srca. Često in za marsikoga je edina vez, ki ga veže s svetom in življenjem. In marsikdo bi moral sovražiti človeštvo, ki mu je na ta ali oni način prizadelo dokaj zla in gorja, marsikdo bi se z gnevom in ogorčenostjo obrnil od človeškega društva, ko ga je spoznal v vsi njegovi nagoti, praznoti, lažnivosti in perfidnosti, ko ga ne bi vezalo na to društvo vsaj eno bitje, katero spoštuje radi plemenitega srca in kristalnočiste, nedotaknjene duše, katero ljubi z vsem ognjem vročega srca.

Poseben pojav mogočnega hrepenenja srca človeškega po bitju, ki z njim sočuvstvuje in ga ljubi, je prijateljstvo — ono nesebično, čisto, vzvišeno prijateljstvo, kakršno sta opevala velika pesnika prijateljstva in bratske ljubezni: Balzac in Lafontaine.

In tako prijateljstvo je za marsikoga edina cvetka na življenja brezplodnem, suhem drevesu . . .

Dan za dnevom srečujemo ljudi, ki so nam že na prvi pogled nesimpatični, zoprni. Ne da bi nam storili kaj žalega, ne da bi imeli kak poseben, tehten vzrok, se od njih oddaljevati, se jih izogibati, se vendar trudimo z neko nervozno vztrajnostjo, da ne pridemo z njimi v ožjo dotiko. —

So nadalje ljudje, katerih ne mrzimo, niti ne sovražimo, niti ne zaničujemo, kateri nam niso niti simpatični, niti nesimpatični — kateri so nam popolnoma indiferentni, in proti katerim smo mi takisto indiferentni in mrzli . . . Morda občujemo z njimi — kratko ali pa tudi dalje časa. A ko se odстранjujemo od njih, ne porečemo niti: »Kako ljubezniv, zabaven, duhovit je vendar . . .« niti: »Kako okoren, glup, smrtno dolgočasen je!« —

In slednjič srečujemo ljudi, ki so nam simpatični takoj pri prvem sestanku. — Morda niti nismo z njimi občevali, morda le kratek čas, par trenutkov — morda smo izpregovorili z njimi le mimogrede par besed, morda smo jih slišali govoriti le s kako tretjo osebo; a vendar se nam je prikupilo celo njih bistvo, njih vedenje, njih govor — kratkomalo: simpatični so nam . . .

Da, možno je, da se vede kdo z nami mrzlo, celo osorno, a vendar ga ne moremo prezirati, ne moremo mu odreči svojih simpatij . . .

A tudi simpatije so lahko kaj različne.

Ali se porode v trenutku za trenotek, ali v trenutku za dalje časa, morda za celo življenje. Ali pa se razvijajo počasi, okorno, te-

žavno — a te so navadno močne, trdne in stalne; zrastejo takorekoč iz majhnih, šibkih kali v mogočna debla.

O, naša srca vodi močnejša roka, in višja volja vlada srcu človeškemu in njegovim čuvstvom! —

* * *

To je bilo še za dijaških let. —

Stanovala sva — mislim namreč sebe in Ivana — v istem poslopju, Ivan v drugem, jaz v prvem nadstropju.

Dan za dnevom sva se srečevala na stopnicah, na hodnikih. Pozdravljala sva se, izpregovorila morda včasih par vsakdanjih besed ter šla vsaki svojo pot, ne meneč se več drug za drugega . . .

No, meni on ni bil nesimpatičen, baš nasprotno! A na tesnejšo, ožjo vez, na prijateljstvo v pravem pomenu še tedaj nisem mislil. —

Zgodilo se je pa nekoč, da sem izustil v večjem društvu na pol nepremišljeno, na pol iz namena, hoteč mu kljubovati, par besedic, ki so ga žalile, ki so ga morale na vsaki način žaliti.

Ko so bile izgovorjene, sem se brž pokesal svoje nepremišljenosti in svojega neplemenitega čina. A bilo je prepozno!

»Sedaj bode vzkipel,« sem mislil ter pričakoval rezkega odgovora, jeznega navala.

A ne! Molčal je in me le pogledal z dolgim, nemim, a obenem tako vprašujočim in očitajočim pogledom, da sem se v srce sramoval prejšnjih besed. —

Ko bi me vsaj zavrnil! Da bi mi vendar očital mojo krivdo! Ni dvoma, da bi se bil potem umiril; malce bi se bil opravičil, dostavil kako sarkastično opazko. Potem pa bi bil vsekakor miren.

A tako! —

Ne, tega nisem mogel strpeti! . . . To me je vznemirjalo, me razburjalo, me skelelo in peklo . . . peklo . . .

Ne, nemožno mi je bilo, to moro dalje nositi! —

In napotil sem se k njemu . . .

O, utripalo mi je srce, utripalo, ko sem polagoma stopal po ozkih stopnicah v gorenje nadstropje — ponižen, skesan — prosit odpuščanja!

Ne da bi sedel, mu povem, zakaj sem prišel. Z nekolikimi besedicami še enkrat očrtam svoje dejanje, ne da bi ga olepševal, ne da bi se izgovarjal. Priznam mu, da se sramujem te neplemenitosti, ter ga prosim, naj pozabi neljubi dogodek,

Lahno se nasmehne, mi ponudi mehko, tanko roko ter odgovori z jasnim, nekoliko tihim, melanholskim glasom:

»Jaz sem vam odpustil takoj v istem trenutku. Bodite mirni... Sicer pa upam, da še postaneva prav dobra prijatelja!« —
O, ali sva postala! . . .

* * *

Preteklo je leto dni. —

Ivan je še obiskoval gimnazijo — zadnje leto — jaz sem bil že na vseučilišču . . .

Pol leta sva bila že ločena, ko se mi slednjič vendar ponudi prilika, da posetim prijatelja. —

Večer je bil.

Hitro, z utripajočim srcem sem stopal po dobro znanih, ozkih stopnicah, katere je le motno, na pol razsvetljevala majhna umazana svetilka, pritrjena na očrnelo, nekoliko vlažno steno v ozkem kotu, kjer so se zaobračale stopnice.

Nervozno potrkam na rjavo barvana vrata.

»Naprej!«

Odprem.

Ivan je sedel pri majhni mizici, na kateri je stala nizka svetilka z velikim papirnatim senčnikom.

Bil je zaglobljen v študije.

Pri mojem vstopu je obrnil kodrasto glavo malce v stran . . .

»Ivan!«

Skoči pokoncu, pogleda pazno proti vratom ter vzklikne:

»Ah . . . ti!« . . .

Potem pa mi stopi par korakov naproti . . .

Pozneje sva si pripovedovala razne podrobnosti izza zadnjih mesecev, o katerih si nisva mogla natanko dopisovati . . . !

Marsikaj sva imela drug drugemu povedati. —

Pozno je že bilo, ko sva še sedela pri oknu, katero sva odprla navzlic mrzli, ledeni zimi . . .

Bila je jasna, mesečna in mrzla noč, kakršne so navadno konec decembra meseca . . .

Nebo je bilo jasno, temnomodro, posuto z nešteto množico zvezd — večjih in manjših, svetlih in motnejših, katere so se pa spričo mesečine docela izgubljale v čudoviti modrini neba, da jih je zapazilo oko šele črez dalje časa. —

Na strehah sosednjih hiš se je v blede mesečini lesketal zmrzli, trdi, kristalizovani sneg. Le tu in tam je prerezaval občo belino kak

ozek, črn rob — konec strehe . . . Visoki dimniki so črtali po blesteči, razsvetljeni sneženi odeji dolge, temne sence . . .

Krog svetilnic, v katerih so mirno in enakomerno brlele plinove luči, se je zbiral in kopičil lahen par. Ovijal je svetilnice liki svetel, blesteč, prozoren venec . . .

Ulice so bile mirne, tihe, mrtve. Le včasih je, oprezno predstavljajoč nogo pred nogo, korakal po polzkem trotoarju kak gospod, vračajoč se iz bližnjega kluba, zavit v debel, s toplo kožuhovino obšit plašč. Počasni, trdni, previdni koraki so budili jek v bližnjih ulicah . . .

Izza kakega ogla se je za trenotek prikazal stražnik, pregledal ulico, zarožljaj s sabljo po tlaku, zakašljaj, si drgnil prezeble in otrple roke ter spet izginil za oglom . . .

Od drugega konca ulice se je prizibal bradat delavec, zakasnel v gostilnici, kjer je pustil denar, katerega je bil po dnevu težko in z znojem prislužil. Opotekaje se s strani v stran, je korakal tesno ob hišah, da se je lahko naslonil ob zid, ko so ga vinski duhovi nagibali preveč v stran . . . S hripavim, jecljivočim in grgrajočim glasom je govoril v polupretrganih stavkih čudno zmeden monolog, hoteč si potolažiti očitajočo vest in si vlti v premrzle žile moči in poguma, da se z osornostjo, z divjimi kletvicami ali pa tudi dejanski odkriža doma plakajoče žene in kruha prosečih, polunagih, gladnih otrok . . .

»Ivan!«

»Kaj?« —

Molčim nekaj časa.

Nisem vedel, kako bi mu na najnežnejši način — da ga ne bi vznemiril in užalil — povedal, kaj me je težilo že celi večer, in kar sem bil opazil takoj pri prvem sestanku. —

»Ivan . . . izpremenil si se močno! . . .

Nisi-li bolan? . . . In zakaj mi nisi nič pisal?« . . .

»Ni nevarno . . . Obilo dela in truda . . .

»Ne vznemirjaj se . . . Spomladi bode spet bolje . . .«

»Da bi le res bilo!«

Na lahno sem vzdihnil.

On pa je bil celo miren. —

Nastala je daljša, globoka tišina . . .

Vglobila sva se vsaki v svoje misli, se zazibala v spomine, se prepustila slutnjam, se vznemirjala pred nekím nevidnim zlom . . .

V sosednji hiši, nekje v pritličju, je sviral nekdo na gosli. Zveneči, tožeči, proseči in hrepeneči zvoki so zveneli elegiški, lahno

in milo v tiho, mirno noč ter se harmonski spajali s tajno, mehko nočno tišino, izgubljač se v nji, polagoma, lahno zamirajoč . . . Onkraj ulice je nekdo hrupno zapiral okno . . . Nekje v bližini je zaškripal v vratih ključ . . . Semkaj z zvonika so se zibali iz lin nizki, polni, zamolkli, trepetajoči udarci, oznanjajoči enajsto uro . . .

Proti jutranji strani se je utrnila raz azurni obok velika, svetla zvezda ter šinila hitro kakor misel preko obzorja, črtaje za seboj dolgo, svetlo pot . . .

— Ivan se je zagledal v čudovito modrino neba. —

Črez dalje časa mi nasloni glavo ob ramo, zameži ter tiho vzdihne:

»Čuješ . . . dozdeva se mi, da bodem skoro tam . . . tam gori!«

»Ne govori tako, dete! . . . Trepetam že pri sami misli, da bi te mogel izgubiti . . .«

»Zakaj? . . . Ne bode na veke . . . Spet se vidiva . . .«

Vdano skloni glavo ter tiho, polagoma, z lahno trepetajočim glasom zašepeta:

»Fiat voluntas eius...!«

* * *

Jeseni, po maturi, se je Ivan odločil za semenišče . . .

Oviral ga nisem, ker sem ga poznal kot nepopačenega, čistega, skromnega in pobožnega mladeniča.

Mislil sem, da morda najde, oddaljen od sveta, njegovega šuma, vrvenja in drevenja, srčni mir, katerega sem jaz zaman iskal . . .

Često mi je pisal, da mu včasih srce sicer koprni in hrepeni po svetu, sili v prostost in življenje, da pa vendar vobče ni prenesrečen.

In veselil sem se, da ne trpi preveč, da se ne čuti prenesrečnega . . .

In minevali so dnevi . . . tedni . . . meseci . . . Minila je jesen s svojimi dolgočasnimi, meglenimi dnevi; minila zima z mrzlimi burjami in divjimi meteži. Hitro je izginila pestrokrila, rožnata pomlad, in za njo je prišlo poletje z vročimi, dolgimi dnevi . . .

— Ivan je ležal že dva meseca bolan doma.

Posetil sem ga prve dni junija, ker me je že parkrat pismeno prosil, naj vendar skoro pridem.

. . . Sedel sem ob postelji.

Okna so bila poluzastrta z zelenimi roletami. Sobo je polnil dremoten, lahen somrak . . .

Mrzla, trepetajoča, skoro prozorna desnica bolnikova je počivala v moji.

Mirno je ležal ter počasi, globoko in težko dihal. Včasih je otlo, suho, na kratko zakašljalo.

Oko, veliko, modro, svetlo in vlažno je upiral vprašaje, otožno vame. Lice mu je bilo blede, še nežnejše nego poprej — tanka, snežnobela koža prozorna, da so razločno prosevale modre žile ob sencih . . .

Na mali mizici tik postelje je hitro kakor za stavo, a vendar vedno enakomerno tikala majhna zlata žepnica svoj monotonski:

»Tik, tik, tik . . .«

V majhni, elegantni, zeleni kletki ob oknu je nemirno skakljaj razposajen kanarček, rival kratki kljunček skozi medene šibice, se vratolomno pozibaval na rdečem obročku ter včasih glasno, s tankim glasom začivkal.

»Veruj, brate, bolje bode . . . skoro bode bolje« — sem tolažil mladega bolnika.

»Ah, ne govori tako! — Saj tega sam ne veruješ . . .«

— Molče sem ga poljubil na belo čelo . . . Kako mrzlo, kako ledeno je bilo! . . .

»Veš,« je pričel po kratkem molku s tihim, trepetajočim glasom — »življenje ima vendarle nekaj lepega, nekaj vabljivega, nekaj mamečega . . . Ko se človek mora ločiti od njega, šele tedaj to prav spozna, dasi ga tudi poprej ni nikdar posebno mikalo, nikdar zadovoljilo, nikdar osrečevalo . . .«

Roka mu je trepetala v moji.

Iz poluzaprthi oči sta mu privreli dve veliki, svetli solzi ter mu polagoma lezli po podolgovatem, bledem, izmučenem licu. —

»In vendar . . . vendar . . . kaj bi mi življenje še dalo, kaj bi mi moglo še dati? . . . Oh, ničesar . . . prav ničesar! — A sedaj najdem vsaj mir. Od sedaj mi ne bodo več mučili srca dvomi, ne več besnele v njem strasti . . . Ne bode ga več vznemirjalo hrepenenje po nečem višjem, nedosežnem, nejasnem . . . O, inquietum est cor nostrum, donec requiescat in Te, Domine . . .! — Inquietum . . . inquietum« — je še zašepetal poluglasno, vzdihnil ter utrujen zaklopil oči, da sta se dve vrsti dolgih, črnih trepalnic spojili v eno . . .

Na nezdravo rdečih ustnicah se mu je za trenotek zazibal lahen, žaloben nasmeh. —

Tajna tišina je spet zavladala po sobici . . .

— Iz učilnic — Ivan je bil sin nadučiteljev — so zveneli tanki, sveži, zategli otroški glasovi . . . Nekje na cesti je glasno, polukričeč

govorilo par brbljavih, jezičnih ženic. Njih visoki, hripavi, hitri, hreščeči glasovi so nedoločno, pretrgano prodirali v bolniško sobo . . .

Nekje za šolo je plakalo dete . . .

Voz je prihitel po cesti . . . Voznik je poknil z bičem . . . zakričal z neuglajenim glasom nad ženami, stoječimi sredi ceste, robato zaklel . . . in voz je hitel dalje . . . Ropot njegov se je slišal le še nedoločno, otlo . . . vedno tiše in tiše . . .

— Na oknu je duhtel rožmarin, in v majhnem, do polovice z vodo napolnjenem kozarcu se je namakala rumenkasta teja, katere listi so padali drug za drugim na zid, odkoder jih je veter tresel na cesto . . .

Onostran ceste se je tiho, sanjavo šumljaje v lahnem pišu zibalo srčasto listje širokovejnate, stare lipe . . .

Vzduh v izbi, nekoliko razgret in napojen z reskimi vonjavami raznih zdravil, me je težil, mi stiskal prsi, me opajal . . .

Rad bi bil govoril, tolažil bolnika, a nisem imel dovolj moči.

Kakor gora mi je ležalo nekaj nerazjasnivega na prsih. Srce mi je ledenelo, otrpevalo, sluteč, da se morda skoro ločiva — za vselej!

Nekaj čudno tajnega, nenavadnega, do tedaj mi neznanega me je pretresalo, me vznemirjalo, strašilo, mamilo in me polagoma opajalo.

Dozdevalo se mi je, da veje in plove po mali, polutemni sobici, v tem dremotnem, tihem miru dih smrti . . .

— Spomnil sem se, kako sem otrok videl na mrtvaškem odru najdražje mi bitje — mamico . . . Pred dušo mi je priplaval spet njen bledi, upadli obraz z osinjelimi ustnicami, s trdno na veke zaprtimi očmi . . . njene tesno sklenjene trde, otrple roke. —

Zdajci pa se mi je zdelo, da leži na odru — ne mamica, ampak on — Ivan — s takisto bledim obličjem, s tesno zaprtimi očmi, s sklenjenimi, ozkimi, voščenimi rokami, z osinjelimi ustnicami . . . miren . . . tih . . . vdan . . .

Črez blede, nežno lice mu je bil razlit nekak čaroben odsev tihe, nadzemeljske sreče . . .

Na trdno, ozko, tesno stisnjenih ustnicah se mu je še zibal lahen, poluzamrl smehlaj . . .

— In krog odra, s katerega črno, žalno, resnobno opravo so bile pestre, raznobojne, sveže cvetke in zeleni venci v živem kontrastu, so plamtele dolge, tanke sveče ter s svojim mehkim, a vendar rezkim in ščemečim vonjem še bolj razgrevale in nasičale sobico, že itak prenapolnjeno z vonjavo svežih, duhtečih cvetic . . .

Zdaj in zdaj je vstopil kdo nekamo oprezno, tiho, na pol boječe, na pol radovedno, v črno opremljeno, mišiški razsvetljeno sobo . . .

Pokleknil je, pomolil na kratko za dušo pokojnikovo, mu pokropil blede, mirno, nežno lice . . . se pokrižal . . . pregledal cvetice in vence ter tiho, resno spet odšel . . .

. . . Sveče so plamtele . . . dolgi, ozki, proti vrhu ostri plameni so se lahno zibali, trepetali . . . Ta ali oni je včasih jasneje zablisnil . . . visoko zaplapolal . . . pojemal . . . se spet večal . . . skoro popolnoma zamrl . . . A takoj je spet jasno, visoko vzplamtel, lijoč zlatobojno, čarobno, mistiško svetlobo po bledem mrliču . . . po črnem okrašenem odru . . . po beli, prozorni tančici . . . čez cvetje in čez vence . . .

Vroči, raztaljeni vosek je polagoma kapljal na male skledice črnih svečnikov . . .

Cvetice so opojno duhtele in duhtele . . .

A mladi mrlič sredi njih je pokojno, tiho in zadovoljno spaval, mirno in srečno snival . . .

— Docela so me premagale in omamile te temne, mrzke prikazni razgrete, razburjene domišljivosti, ti moreči spomini in težeče, vznemirjajoče me slutnje . . .

Ničesar drugega nisem videl, ničesar slišal. —

A zdajci vztrepetam, spustim bolnikovo roko ter planem pokoncu . . .

Grobno tišino v sobi je prekinil gromek, rezek, tanek pok, in zategel, trepetajoč, zvoneč in brneč glas se je zazibal po težkem vzduhu . . . zvenel tiše in tiše . . . polagoma se oddaljujoč — se izgubljač ! . . . tiho, mirno zamirajoč . . .

Na goslih nad posteljo je bila počila struna . . .

— Mladi bolnik je prestrašeno odprl velike, vlažne oči . . . Črez blede obraz se mu je razlila lahna, bolna rdečica.

Težko sopoč je zrl nekoliko trenutkov gosli, nepremično strmeč.

Potem pa si je zakril obraz, zakašljal ter bridko zaplakal. —

Ko sem se poslavljal, sem mu obljubil, da ga v kratkem spet posetim.

A nisem ga videl več! —

* * *

Tiste počitnice nisem šel domov. Le včasih sem naredil kak daljši izlet iz mesta, ali pa sem za par dni obiskal kakega znanca ali sošolca. —

»Je-li prišlo kaj pisem?« vprašam staro hišnikovo ženo, ki je bila obenem moja strežnica, ko je ravno razobešala na dvoru perilo;

po večdnalni odsotnosti — bil sem pri nekem kolegi na deželi — sem se bil ravno vrnil spet v svoje stanovanje.

»Da, da — nekaj jih je — med njimi tudi mrtvaški list . . . odkod, nisem pogledala . . .«

»Mrtvaški list! — Mogočni Bog, ko bi bil . . .«

Ne, ne — tega si nisem upal, nisem hotel misliti do konca . . . A vendar mi je neka težka, mrzka slutnja napolnila v trenutku celo bitje. — Streslo me je . . . zazeblo me . . .

Z grozničavo hitrostjo drevim v svojo sobo, preskakujoč dve, tri stopnice . . .

Tresoč se, vtaknem ključ v ključalnico . . . zaškriplje . . . in vrata se odpro na iztežaj . . .

Skočim k pisalni mizici, pograbil list, ga razgrnem . . . ter berem poluglasno — od začetka hitro, nervozno . . . a čim dalje, tem počasneje, pretrgano:

»S potrtem srcem javljamo, da je danes dne 21. julija po dolgi, mučni bolezni . . . mirno . . . v Gospodu . . . za — zaspal — — — — —«

Ustrašil sem se lastnega, otlega, hripavega in zadušnega glasu, težkega kakor jeklo, nenaravno, mrtvo zvenečega . . .

Mirno, nepremično, kakor okamenel sem stal ob mizi . . .

Ovršnik, katerega v razburjenosti nisem bil niti odložil, mi je polagoma zlezal raz trepetajočo roko, in palica mi je s hruščem padla na tla. —

Krepko, trdno sem držal v trepetajočih rokah črnoobrobjeno poročilo ter nepremično in topo zrl na debeli, lesketajoči tisk.

Ustnice so se mi gibale, a nikakršen zvok ni prodril iz njih . . .

Za nekoliko časa se mi je začelo spet vračati življenje v otrple ude.

Ječe sem se zgrudil na stol. — Glavo, v kateri mi je vrvelo in šumelo, sem naslonil na mizo ter zajecal:

»Mrtev! — Mrtev! — Mrtev! —«

Spet sem razgrnil zmečkani list ter bral:

»S potrtem . . . dne 21. julija . . .«

»Dne 21. julija . . .« zamrmram, kakor da ne bi vedel, kaj in zakaj govorim. — »In danes je 25. — Torej prepozno!« —

»Ivan . . . nikdar več te ne vidim . . . Nikdar več . . . nikdar . . .«

In spet sem topo zrl predse. —

Zaplakal bi bil rad, a solz ni bilo, niti ene ne.

Le nema, divja bol mi je divjala v srcu — bol po onem, ki sem ga ljubil bolj nego rodnega brata — bolj nisem ljubil nobenega človeka na svetu — niti preje, niti pozneje nikoli!

* * *

Bilo je mrzlega, vlažnega in deževnega jesenskega dne v drugi polovici oktobra, ko sem polagoma korakal proti vaškemu pokopališču pri sv. Miklavžu, da bi vsaj enkrat videl grob Ivanov . . .

Naletaval je gost, kakor proso droben, mrzel dež.

Po cesti so stale velike luže. Ilovnata zemlja je bila globoko premočena in razmehčana. Rumeno, žilavo blato se je v velikih kepah prijemalo obuteli, ki se je globoko vdiral v ilovico . . .

Po ti blatni cesti, ravno mimo pokopališča je peljal majhen, suh, gladko obrit kmetič voz drv. Skrbno je ovijal raztrgano, mokro obleko krog mršavega, koščenega telesa. Glasno, s hreščečim glasom je proklinjal blato in vola ter z dolgim, tankim bičem neusmiljeno udrihal po živini, da so se delali na mokri, rdečkasti dlaki voloma debele proge . . .

Velo, rumeno, dolgo listje koruzinja, ki je stalo v velikih razstavah na pricestnih njivah, je zašumevalo z rezkim, trdim, ostrim šumom, kadar je silneje zavel mrzli sever ter metal in drevil po strani deževne kapljice v visoke, debele snope . . .

Po polju so se trumoma pojale vrane, se zaletavale druga ob drugo, leno krilile in mahale z velikimi, mokrimi perotmi . . . se dvigale nekoliko v zrak . . . spet sedale na ogone in v razgone ter grdo, hripavo kričale in krokale . . .

V vasi pod pokopališčem se je tu in tam valil iz majhnih, lesenih dimnikov sivkast, tanek dim, se dvigal v velikih kolobarjih v višino ter se polagoma izgubljal — —

Pokopališče je bilo tako, kakršen je na deželi navadno kraj večnega miru: Ozko, skopo odmerjen prostorček z zidom, debelim, kakor da bi veljalo stražiti jetnike.

Raz nizki zid se je luščil črnkavi, mokri omet. Opeka je od vlažnosti gnila in razpadala . . . Po straneh in po grebenu je po zidu bujno rasel mah in druga zelenjad . . .

Vrata so bila brez ključalnice in odprta. —

Vstopim.

O, tožno je bilo to grobišče — zapuščeno, osamelo, zanemarjeno je bilo! —

Velike, bujne koprive so se ščeperile ob zidu; mrzlo jesensko vreme jih je bilo že nekoliko poparilo in osušilo.

Gosta trava je obraščala grobovje, bodljikove, in plevel je kril nizke, nesimetrično razvrščene gomile, zimzelen se je plazil širom po njih . . . Nekatere so bile na eni strani višje, na drugi pa so se polagoma izgubljale v navadni površini.

Križi na grobovih — ne kameneni, ne dragoceni, ampak neumetno, surovo iztesani iz desk ali izdelani iz tankih, ravnih brezovih debel, na katerih se je lesketala mokra bela skorja . . . okičeni s starimi, razpranimi, zabrisanimi in obledelimi podobnicami svetnikov — so vtiskali celemu kraju še bornejši, otožnejši značaj. — Ti siromašni spomeniki so se nekateri nagibali na stran, nekateri pa so že ležali na vlažni, mehki zemlji — polugnili in polagoma razpadajoči v prah in blato . . .

Krog nizke, očrnele mrtvašnice so ležale stare deske izkopanih rakev — prhle, mehke, neprijetno vonjajoče, ginoče in izgublajoče se polagoma v črni prsti . . .

Le v sredini pokopališča — ob velikem, rdečem križu, na katerem je visela neokusno, grobo izdelana podoba Križanega, obledela in osivela v teku let — sta šumeli dve vrbi in dve cipresi; plakale so za mrtvimi, za katerimi kmet ne utegne plakati . . .

Tukaj je bila tudi gomila Ivanova — še sveža, rumena . . . a vendar na veke zaprta! —

Mokra trava ob grobu je bila poteptana, z blatom pomešana . . . Na gomili je ležalo par uvelih vencev; cvetovi so se bili že osuli, listje je bilo orumenelo, zgrbljeno in zvito.

— Gosti, drobni dež je padal s tihim, enakomernim, otožnim škrebetanjem na podolgovate liste vrb in cipres; njih veje so se klanjale nizko h grobovom . . .

— Naslonim se ob deblo ciprese . . .

Obraz si zakrijem z rokami . . .

»Ivan . . . brate . . . predragi . . .!« . . . Zaplakam . . . zaihtim . . .

Nad nama so šumele vrbe in ciprese . . .

